

HEEM-
NIEUWS

Heemkundekring Bergeijk

de Keersopper

nr 9

In dit nummer:

Over weefgetouwen, en calicots (1840)	
<i>Ad Tilborghs</i>	p 2
Het oude schooltje van de Weebosch, deel2	
<i>Wil van Ham,,</i>	p 5
Marcel Magnée, Burgemeester van Bergeijk en Luyksgestel (1)	
<i>Martien Veekens</i>	p 7
Een commune 'De Ploeg' geheten.	
<i>Wim van Dooremolen</i>	p 15
Nog even over de haarteut Arnold Kuyken.	
<i>Cees Burgmans</i>	p 20

Heemkundekring Bergeijk

Secretariaat: Maay 8

5571 TT Bergeijk

Tel: 0497 57 22 31

e-mail: inesneeboer@hotmail.com

Rabo Bank Bergeijk ReK.nr 10.13.73.627

DE KEERSOPPER

NR 9

juni. 2008

HEEMKUNDEKRING BERGEIJK

Hallo, heemkundevrienden.

* Het is nu eind juni, en in het gebouw van de voormalige weverij De Ploeg staat (op meer dan 400m²) de tentoonstelling “De Historie van de Ploeg en zijn Weverij”. Dit in het kader van het Rietveld-Ruysjaar in bergelijk. Die tentoonstelling loopt van 15 juni tot 15 sept. En is van dinsdag t/m zaterdag te bezoeken tussen 13:00 en 17:00 uur. Toegang gratis.

De Heemkundekring Bergeijk en Stichting Eicha hebben een overzicht-expositie ingericht over het verleden van De Ploeg en de weverij. In een kleurrijke omgeving wordt verhaald hoe De Ploeg ontstaan is – zich ontwikkeld heeft- door goede en slechte tijden vanaf de jaren twintig van vorige eeuw tot nu. Met bijzonder fotomateriaal, historische kaarten, echte stoffen en stalen van De Ploeg en affiches en schilderijen ervaart men een bijzondere ‘Ploegbelevens’. Ook worden er historische videobeelden getoond. Als extra, zal de bezoeker licht en ruimte van een door Gerrit Rietveld ontworpen weverij ervaren.

Opening: Burgemeester D.v.d.Vondervoort laat Jan Blijenburg het portret van broer Piet onthullen.

Wim van Dooremolen,
voorzitter

Redactieleden:

Wil van Ham

e-mail wilvanham@wemail.nl

Wim van Dooremolen

e-mail doorem@planet.nl

Will Steeghs

Ad Tilborghs

Jaap Bussing

Martien Veekens

Over weefgetouwen, en calicots (1840)

Alle aandacht voor ‘De Ploeg’ doet er niet aan af dat al eeuwen lang hier in onze streken de mensen stoffen geweven hebben, voornamelijk voor eigen gebruik en voor de lokale en regionale markt. Grotere fabrieken, zoals in Nuenen, Geldrop en Eindhoven zijn er niet geweest. Bij het doorspitten van het archief in Eindhoven heeft Ad Tilborghs de volgende sporen gevonden.

De thuiswever

* In Westerhoven moet in 1675 een nalatenschap verdeeld worden, met de aantekening: *uitgenomen den weefgetouwe tot bergeijk staande...*

* In 1737 komen we in Westerhoven Marten Hendrix Verbeek tegen, een linnenwever die verklaart *ontvangen hebbende enig geld voor*

weefloon van een stukje linnen...

* In 1748 wordt te Bergeijk een inventaris opgemaakt waarin een weefgetouw voorkomt, getaxeerd op 5 gulden.

* In 1770 maakt *anna van poppel weduwe marcus van borenbergen wonende bergeijk, enigszins ziekelijk in den hoek van den haard zittende* haar testament. Zij legateert aan de bij haar inwonende kinderen onder meer *het linnen dat van de winter gesponnen is en reeds op het getouw staat om te weven.*

* In 1827 gaat het over *...bartholomeus dillen linnenwever wonende bergeijk.*

* In 1832 komen we een verzoek tegen van *...maria van donk weduwe jan baptist vloers spinster wonende bergeijk, om zoon johannes vloers te ontheffen van schutterdienst; heeft dochter die ook spint, en zoon die wever is.*

Om maar enkele voorbeelden te noemen.

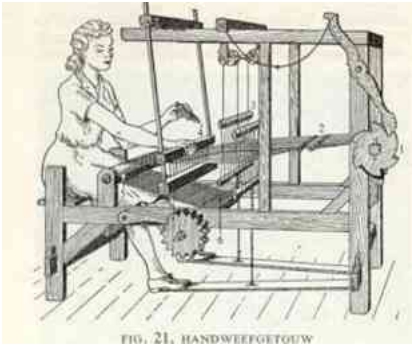

FIG. 21. HANDWEEFGETOUW

Het maken van textiel uit draden, weven dus, is van alle tijden. Voor eigen gebruik, of om er wat inkomsten van te hebben. Na het weven moest de stof nog worden bewerkt (gebleekt, geverfd). De mensen naaiden hun kleren thuis of lieten dat doen door een kleermaker. Het werk en leven van een thuiswever (en zijn gezin) was zwaar en eentonig. Enorm lange werkdagen om nog een beetje geld te verdienen.

Met de komst van het stoomweefgetouw was het stilaan gedaan met de handwever. En met de uitvinding van de naaimachine ontstond de confectie-industrie. Maar dan zijn we al halverwege de 19^e eeuw. Vooral in Eindhoven en Helmond komen dan grote fabrieken.

En juist in deze tijd, als elders de mechanisatie op gang komt, komen we in Bergeijk nog een opmerkelijk aantal thuiswerkende handwevers tegen. De lonen waren laag!

De burgemeester van Bergeijk laat namelijk in januari van het jaar 1840 de *Commissaris des Konings* desgevraagd weten *dat in deze gemeente 24 weefgetouwen voor calicots bestaan welke wekelijks elk 2 1/2 stuks kunnen fabriceren...*

Calicots? Bij calicots gaat het om het weven van ongebleekte, witkatoenen stoffen op basis van Engelse garens. Die werden geweven in stukken van 22,5 meter lang en doorgaans 85 cm breed. Deze lappen stof waren bestemd voor Nederlands Oost-Indië waar ze werden gebruikt voor het vervaardigen van gebatikte sarongs. Een sarong is een wikkeldoek, veelal om de heupen geplooid. En batikken is een speciale techniek om de stof van kleurpatronen te voorzien. Het woord 'sarong' komt uit Indonesië. In de traditionele Indonesische kledij dragen zowel vrouwen als mannen een sarong. Het bekendst zijn de sarongs van het eiland Java.

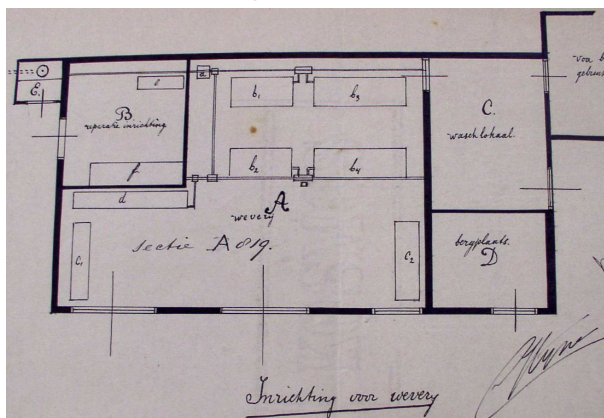

Hoe dan ook: een rekensommetje leert dat de Bergeijkse weefgetouwen toen goed waren voor een wekelijkse productie van toch zo'n 1.350 meter lengte. Tot de Belgische afscheiding in 1830 kwamen de katoenen stoffen voor Indië vooral uit Gent en omgeving. Daarna werd Twente een belangrijke leverancier. Wegens de armoedige situatie op het platte land werd het weven van calicots aangemoedigd als een vorm van goedkope werkverschaffing.

Meester Panken laat weten dat in augustus 1858 in Westerhoven – ‘nabij mijn woonhuis’ – de bouw begint van een fabriek voor het weven van kousen. “De fabriek, 101 voeten buitenwerk lang, aan Jacobus van Deijck toebehorende en voor het weven van kousen bestemd, is de eerste, welke zich in dit dorp bevindt.”

Al deze initiatieven zijn verdwenen; opgelost in de nevelen van de geschiedenis.

We moeten nu tot begin 1920 wachten voordat in het Bergeijkse gemeentearchief het weefgetouw weer aan de orde komt. Het begint met een aanvraag van een Hinderwetvergunning, gedateerd 3 mei 1922: *Aan Burgemeester en Wethouders van Bergeyk verzoekt ondergeteekende C. Hijner, wonende te Bergeijk, namens de “van Galenstichting” vergunning tot het oprichten van een elektrisch te drijven inrichting voor weven in de schuur behorende bij de percellen der van Galenstichting*

Een machinale weverij dus. De aanvraag gaat

vergezeld van een tekening waarop we de beoogde inrichting van de weverij kunnen zien. Vier weefgetouwen zijn ingetekend. Eind december 1922 konden ze aan de slag. Met ambities die zouden leiden tot een weverij die met Ploegstoffen de wereldmarkt zou gaan veroveren. Maar dat is een verhaal apart.

Ad Tilborghs

Het oude schooltje van de Weebosch- deel 2.

De eerste schoolmeesters.

De eerste honderd jaar van het zelfstandig schooltje van de Weebosch komen we vijf schoolmeesters tegen¹. We hebben in de vorige Keersopper gezien dat *Pieter Hoevenaars*, de eerste schoolmeester van de Weebosch, van 1800 tot 1826 les gaf. De tweede schoolmeester is Jan Francis Willems, de zoon van de schoolmeester van Hoogeloon. In 1829 sterft de oud-onderwijzer Hoevenaars en hij wordt begraven op het kerkhof bij de Hofkerk, want Bergeijk had in die tijd maar één katholieke begraafplaats. Voor het eerst sinds bijna twee eeuwen protestantse schoolmeesters is Hoevenaars de eerste katholieke onderwijzer, die bij de Hofkerk begraven is.

Veertig jaar lang zal *meester Willems* de kinderen van de Weebosch leren lezen en schrijven. Op het eind bijgestaan door zijn zoon. Op 11 mei 1866 neemt meester Willems afscheid. Panken meldt met trots dat op de ‘hoofdschool’ van Bergeijk ’t Hof woensdag 2 mei het gebruikelijke ‘vergelijkend examen’ is gehouden. Vier juni 1866 aanvaardt *meester Raijman*, waarnemer van de openbare school van Riethoven, de vacante functie op de Weebosch. Raijman blijft tot 1 augustus 1880, waarna hij vertrekt naar Roermond en later per 1 september 1882 naar Eindhoven, waar hij, opnieuw volgens Panken, in aanmerking kwam voor een meer ‘voordelige betrekking’. Later wordt hij klerk bij het kadaster en gaat in 1899 met pensioen.

In 1880 is het tijd voor een nieuw ‘vergelijkend examen’, en opnieuw in de ‘hoofdschool’ van ’t Hof. Op 21 oktober vindt de selectie plaats. Van de 7 ‘aspiranten’, komen er 6 opdagen, waaronder Alphonsus *Fick*, hulponderwijzer in Sint Oedenrode en de enige die een hoofdonderwijzersakte bezit. Fick krijgt het baantje donderdag 29 april 1881 maakt Panken kennis met de nieuwe schoolmeester. Deze schoolmeester zorgt voor de verbouwing van het schooltje in 1883. In de Meijerijische Courant van 23 november 1887 staat een advertentie voor een hulponderwijzer voor de Weebosch.

¹ We ontleen de gegevens met name aan de ‘dagboeken van P.N. Panken’, ‘ingeleid en bezorgd’ door Peter Meurkens.

De vijfde schoolmeester van de negentiende eeuw is meester **Hackfoort**. Panken meldt dat hij 8 (?) juni 1892 uit vier sollicitanten gekozen is. Hij is eerder onderwijzer in 's Heerenberg en te Doetichem geboren. In 1898 dingt hij mee naar de vacature voor schoolhoofd op 't Hof. Francis Aarts, zoon van Stephanus Aarts, de tot dan toe zittende bovenmeester, wordt nipt verkozen. Hackfoort vertrekt 9 maart 1900 naar Leende.

Derhalve:		gedurende
Pieter Hoevenaars	1800 – 1826	26 jaar
Jan Francis Willems	1826 – 1866	40 jaar
Meester Rajzman	1866 – 1880	14 jaar
Alphonsus Fick	1880 – 1892	12 jaar
Bernard Hackfoordt	1892 – 1900	8 jaar

We zien dat de schoolmeesters van de Weebosch steeds korter blijven. Dat komt vooral omdat deze school klein is. Op grotere scholen valt meer te verdienen. En niet alleen het jaarsalaris telt. Ook het schoolgeld van de kinderen is belangrijk.

In het gemeentearchief zijn enkele staten bewaard met een overzicht van de 'ter school gebrachte kinderen' uit 1864. Hoofdonderwijzer Willems noteert in de wintermaanden januari, februari en maart rond de 56 kinderen, die naar school gaan. Voor één kind uit een gezin is het schoolgeld 25 cent per maand. Voor twee kinderen uit een gezin betalen de ouders 40 cent per maand en van af drie kinderen is de prijs 15 cent per kind. De eerste drie maanden van het jaar ontvangt hoofdonderwijzer Willems 10 gulden en 56 cent gemiddeld per maand aan schoolgeld. Maar in de zomer bezoeken aanmerkelijk minder kinderen het schooltje. In juli zijn er nog 43 kinderen en in augustus zakt het getal naar 36 kinderen met een opbrengst van 6 gulden en 75 cent. De opbrengsten van het schoolgeld worden elk kwartaal door de gemeenteraad gecontroleerd. In de declaratie over het eerste kwartaal maakt 'hoofdonderwijzer Willems' een foutje in de optelling en hij zit er precies vijf cent naast. En het baantje op de Weebosch was al geen vetpot.

Wil van Ham

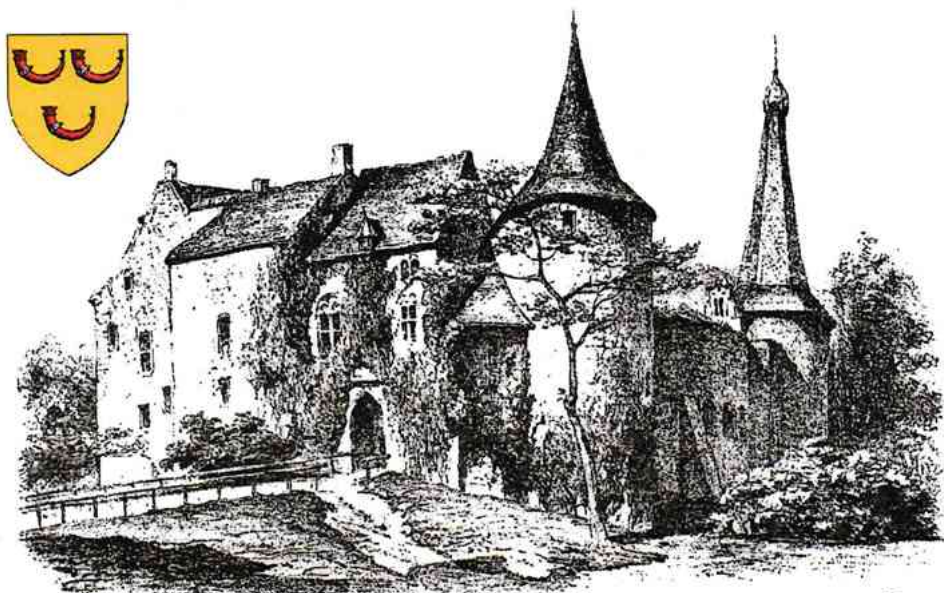
MARCEL MAGNÉE

(1)

Burgemeester van Bergeijk en Luyksgestel

16 maart 1941 – 8 juli 1944

In het Midden-Limburgse plaatsje Horn (een van de 16 'dorpen' in Leudal, het huidige 'rijk' van de Bergeijkse oud-burgemeester Arno Verhoeven) ligt het aloude Kasteel Horn (eerste vermelding in 1243). Sinds 1798 is dit kasteel met zijn rijke historie in bezit van de adellijke familie Magnée (de Horn).

Lithografie van P.A. Schipperus in: J.Craandijk, Wandelingen door Limburg (1883)

In vier opeenvolgende afleveringen van de 'Keersopper' wordt stilgestaan bij de burgemeester van Bergeijk die als een martelaar in de Tweede Wereldoorlog zijn leven gaf voor het welzijn van de inwoners van Bergeijk en Luyksgestel. Genealogie en heraldiek van het geslacht Magnée komen in deze aflevering aan bod. Het volgende nummer zal zijn ambtsperiode als burgemeester samenvatten. In de laatste afleveringen zal ik stil staan bij de laatste vijf maanden van zijn leven.

Martien Veekens

Genealogie

(O.a. aan de hand van *Nederland's Patriciaat*, 66e jrg, 1982)

- I. Marcellus Gerardus Magnée
~ Luik, 8 april 1723
† Horn (kasteel), 11 april 1811
x Theux (Luik), 19 augustus 1752
Ernestina Maria Constantia de Bon(n)iver(s), dochter van
Lambertus Josephus en Johanna Margarteha de Coulons
~ Theux, 30 september 1731
† Tongeren, 24 juni 1787

Ontvanger gemene middelen Staten van Luik 1749-1770
Admodiateur (belastingpachter) van de prins-bisschop van Luik voor
diens goederen in het graafschap Horn 1757-1795
Geheimraad van de prins-bisschop van Luik 1793-1795
Kocht in 1798 Kasteel Horn

- II. Mr. Marcellus Josephus Magnée
~ Luik, 13 april 1756
† Roermond, 3 december 1829
x Tongeren, 2 november 1791
Helena Rosa Philippina de Bellefroid, dochter van
Mr. Arnoldus Christianus en Elisabeth Helena Rosa
Driessens
~ Tongeren, 28 april 1757
† Horn (kasteel), 6 november 1846

Advocaat
Lid Provinciale Staten van Limburg

- III. Robertus Marcellus Arnoldus Magnée
* Horn (kasteel), 30 juli 1793
† Horn (kasteel), 15 juli 1858 (*Neogotische grafzerk bij St.-Martinuskerk*)
x Tongeren, 30 oktober 1832 / Horn, 3 oktober 1832
Catharina Elisabeth Josephina Robertina de Bellefroid,
dochter van Christianus/Chrétien Ludovicus/Louis
Wilhelmus/Guillaume Magnée en Josephina Maria
Francisca van der Meer
* Tongeren, 19 april 1807
† Horn (kasteel), 18 oktober 1873

Heer van Horn
Burgemeester van Horn
Chevalier du lion neêrlandais
Papierfabrikant
Vennoot Burghoff, Magnée en Co te Roermond
Lid Provinciale Staten van Limburg

IV. Leo Hyacinthus Armandus Magnée

* Horn (kasteel), 11 maart 1840
† Horn (kasteel), 14 april 1902
x Roermond, 10 mei 1881

Jkvr. Maria Anna Petronella Hubertina
Petit d'Oudenborgh, dochter van Jhr.
Christophorus Antonius Casimirus en
Elisabeth Antoinette Hubertine,
Freiin/baronnes von Locquenghien

* Roermond, 27 juli 1841
† Horn (kasteel), 21 maart 1906

Heer van Horn, Burgemeester van Horn
Lid Gedeputeerde Staten van Limburg
Lid Eerste Kamer der Saten-Genraal

V. Robert Theodore Octave Albert Joseph
Leon Magnée

* Horn (kasteel), 28 augustus 1883
† Horn (kasteel), 28 juni 1935
x Roermond, 29 juni 1907

Jkvr (Burggravin) Pauline Nathalie
Caroline Hubertine van Aefferden,
dochter van Jhr (Burggraaf)
Carolus Albertus Marie Ernestus
en Marie Josephine Guuillielmine
Hubrtine Leurs

* Roermond, 18 juni 1888
† Horn, 18 februari 1980

Foto uit: 'Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen.
Stichting Limburgse Kastelen, 15 oktober 2005.

- VI. Mr. Marcel Charles Octave Marie Robert Magnée
 * Horn (kasteel), 31 juli 1910
 † Concentratiekamp Neuengamme (Hamburg), 8 december 1944
 x Horn, 28 maart 1940 (kerkelijk 's-Hertogenbosch, 4 april 1940)
 Paulina Wilhelmina Maria barones van Voorst tot
 Voorst, dochter van baron Ir. Eduard Louis Alexander en
 Maria Clementine Jacoba barones van Hövell van
 Westerfliet en Weezeveld
 * Groningen, 14 februari 1914
 † Gorssel, 21 juli 2005
 2° x Breda, 12 december 1946, Boudewijn Arend de Veer
 * 's-Gravenhage, 1 augustus 1897
 † 's-Hertogenbosch, 21 april 1983

VII. **Kinderen:**

1. Robert Marcel Leon Marie Magnée
 * Bergeijk A 174a = **Huize "St.Joseph" = Dr. Rauppstraat 19**
 (= **Anno 2008: Heemkamer Heemkundekring**) 24 juli 1941
2. Marie-Pauline Marcelle Arthur Magnée
 * Bergeijk A 317 = **Burg. Magnéestraat 6**, 12 januari 1943

*Pauline Magnée, baronesse van Voorst
 tot Voorst,
 met Robert en Marie-Pauline (RHCE)*

Marcel Ch.O.M.R. Magnée (J.Bussing)

Nr. 68.

Heden vier en twintig Juli

negentienhonderd een en veertig verscheen voor mij, Ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente Bergcyk:

Magnée, Marcel Charles Octave Marie Robert
oud dertig jaren, burgemeester

wonende te Bergcyk, die verklaarde, dat op

vieren twintig Juli dezes jaars, des voormiddags
ten vijf ure, in deze gemeente in het huis wijk A nummer

honderd vier en zeventig a is geboren een kind van

het mannelijk geslacht uit zijne echtgenote Baronesse
van Voort tot Voort, Paulina Wilhelmina Maria

aan welk kind worden gegeven de voornamen

Robert Marcel Leon Marie

Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.

Nr. 8.

Heden dertien Januari

negentienhonderd drie en veertig verscheen voor mij, Ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente Bergcyk:

Magnée, Marcel Charles Octave Marie Robert,
oud twee en dertig jaren, burgemeester

wonende te Bergcyk, die verklaarde, dat op

twaalf Januari dezes jaars,
ten veertien ure

in deze gemeente in het huis wijk a A nummer
drie honderd zeventien is geboren een kind van

het vrouwelijk geslacht uit zijne echtgenote Baronesse
van Voort tot Voort, Paulina Wilhelmina Maria,

aan welk kind worden gegeven de voornamen

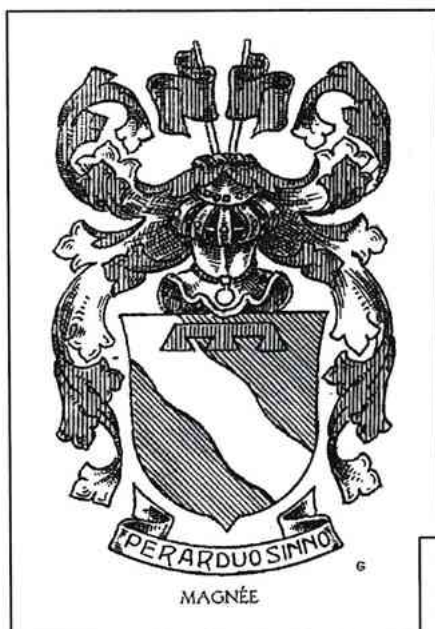
Marie Pauline Marcelle Arthur

Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.

Heraldiek

Het wapen met de barensteel werd in de 2e helft van de 19e eeuw door de familie Magnée in gebruik genomen. Te Horn is dit wapen o.a. nog te zien op de grafzerk van R. Magnée († 1858) en de gedenksteen t.g.v. R. Magnée († 1935).
(Zie de foto's op de volgende pagina die ik op 20 juni 2008 ter plekke maakte).
Voorheen werd het wapen met het zwaard en de weegschaal gevoerd.

Gedeeld: 1 in rood een zilveren zwaard met gouden gevest; 2 in zilver een naar rechts doorslaande gouden weegschaal. Helm gekroond van drie bladeren en twee parels.
Dekkleden: goud en rood.

(Afbeelding uit: A.A. Vorsterman van Oyen, *Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederlandse familiën. Deel II Plaat 53*)

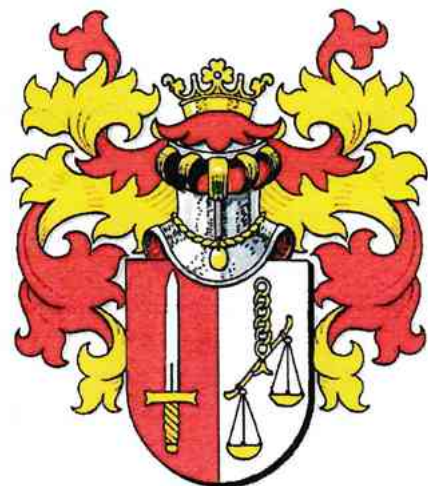
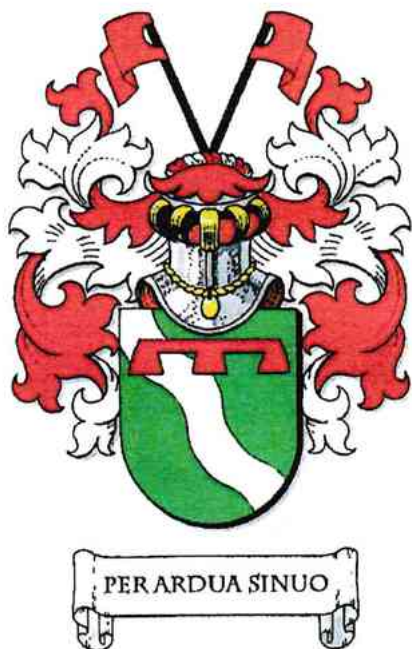
*Per ardua sinuo =
Door moeilijkheden gekromd.*

In groen een golvende zilveren schuinbalk en over alles heen een rode barensteel met drie hangers. Helmtaken: twee afgewende wapperende rode vlaggen aan twee omgekeerd kepersgewijs geplaatste zwarte stokken. Dekkleden: zilver en rood.

(Afbeelding uit J.M. van de Venne, *Limburgsche Wapens*, pag. 77)

l. + r.: Uit: Repertorium Familiewapens van bekende Nederlandse Geslachten

Neogotische grafzerk R. Magnée († 1858)

Uit: Armorial Général de Belgique:

Gedenksteen ter ere van R. Magnée († 1935)

MAGNEE

De sinople à la bande ondulée d'argent, au lambel de gueules brochant en chef. Bourrelet et lambrequins d'argent et de sinople. Cimier : deux piques d'azur houpées de gueules et emmanchées d'or, posées en chevron renversé, les jers en haut.

Originaire de Magnée, la filiation remonte au XVIIIe siècle.

François-Joseph-Guillaume Magnée, né à Saint-Gilles, le 3 mai 1833, époux de Christine-Louise Behaghel, dont :

1. Frans-Louis-Henri Magnée.
75, Avenue de la Floride,
Ucele.

Loopbaan Marcel Magnée

Studeerde eerst aan de universiteit in Leiden later in Nijmegen.
Afgestudeerd in 1937 als jurist na rechtskundige studie
Volontair ter secretarie van de gemeente Geleen.
Beheerde de goederen die bij het Kasteel Horn behoorden.
Had veel belangstelling voor land- en bosbouw.
In 1939 plaatsvervangend directeur van de Stichting Werkverschaffing
en Ontginning Noord-Brabant.

- Waarnemend Burgemeester-secretaris te Putte
van 22 mei 1940 tot 26 augustus 1940
- Waarnemend Burgemeester-secretaris te Ossendrecht
van 22 mei 1940 tot 1 november 1940
- Waarnemend Burgemeester te Leende
van 1 november 1940 tot 1 februari 1941
- Waarnemend Burgemeester te Gilze
van 15 februari 1941 tot 16 maart 1941
- Waarnemend Burgemeester te Bergeijk en Luijksgestel
van 16 maart 1941 tot 1 juli 1941
- Burgemeester van Bergeijk en Luijksgestel
van 1 juli 1941 tot 8 juli 1944

*Ontwerp wapen
René Vroomen tbv
Gemeente Leudal
(Burgemeester
Arno Verhoeven)*

Een commune 'De Ploeg' geheten.

In het artikel over calicots (pag. 2) werd Carl Hijner genoemd en de opmerking gemaakt dat het verhaal over weverij De Ploeg een verhaal apart is. Omdat het ook een apart verhaal is over die oprichter van De Ploeg, Carl Hijner en zijn kameraad Willem van Malsen, gaan we dat hier even uit de doeken doen.

In 1898 stichtte Frederik van Eeden een kolonie vanuit de stelling 'Rijkdom bestaat uit drie factoren: grond, kapitaal en arbeid. Deze drie dienen met elkaar verenigd te zijn, omdat grond en kapitaal zonder arbeid waardeeloos zijn en alleen arbeid recht geeft op bezit.'

Na de verschrikkingen van de eerste wereldoorlog waren veel jongeren op zoek naar een nieuwe maatschappijstructuur, die niet door kapitaal beheerst werd omdat juist het kapitaal een van de hoofdoorzaken was voor het ontstaan van de oorlog.

Geïnspireerd op de principes van Frederik van Eeden besloot een groep kolonisten in Best op 24 februari 1920 de Coöperatieve Productie- en Verbruiksvereniging 'De Ploeg' op te richten Een coöperatie waarbij kapitaal, productiemiddelen en grond geheel in het collectief bezit der arbeiders lag.

Willem van Malsen, geboren in 1893, was de aanleiding tot stichting van 'de Ploeg' te Best. Tijdens de Eerste Wereldoorlog weigerde hij dienst en moest daarvoor een gevangenisstraf van anderhalf jaar uitzitten. Daarna werkte hij op een Laboratorium bij Philips in Eindhoven. Daar werd hij in 1918 ontslagen wegens in het schaftlokaal verspreiden van het christensocialistische blad 'Opwaarts'.

Sympathisant en collega Carl Hijner bood hem grond aan op de heide aan het Zomerpad te Best om zijn droom van een werkgemeenschap te realiseren, en zo ontstond daar bij het spoor (bij de Ploegstraat) de landbouwcommune 'De Ploeg'.

De groep in Best was altijd van plan andere productieve bedrijven op coöperatieve grondslag op te richten. In 1920 was er een wilde staking bij de textiel fabriek 'Ign. De Haes' te Eindhoven. De kolonisten uit Best lieten

Philips in 1916

zich niet onbetuigd. Zij verschenen in Eindhoven met bordes met teksten als *“Gansch het raderwerk staat stil als Uw machtige arm het wil.”* Carl Hijner ontmoette daar bij een straatcollecte stakingsleider en wever Hein van Dregt. Zij namen het initiatief om een weversassociatie op te richten. Zo gezegd, zo gedaan. Het begon optimistisch met ongebleekte katoen te weven in de woning van Hein van Dregt in de Bleekstraat te Eindhoven; dit met de bedoeling een eigen weverij te gaan bouwen in Best. Een bouwvergunning werd in jan. 1922 verleend, maar ze kregen het financieel niet voor elkaar.

Carl Hijner had ondertussen (in febr.1921) de exploitatie van het “Vegetarisch Herstellingsoord De Van Galenstichting” overgenomen. Een exploitatieovername waar de dominees die de Van Galenstichting leidden overigens heel blij mee waren. Het ging toen met het herstellingsoord echt slecht. De erfplater Antonie van Galen had hen met dat herstellingsoord in het notarisghuis opgescheept,... en met een partij Oost-Europese aandelen en obligaties die snel waardeloos geworden waren. Maak dan maar eens zo’n herstellingsoord rendabel. Tja, wat wil je. In het zuiden aan de grens - een katholiek dorp - een herstellingsoord voor bij voorkeur protestanten – vegetarisch, dat ook nog – en ...over water, electriciteit en verwarming in 1920, daar zullen we het maar niet over hebben. De dominees hadden al geprobeerd het pand te verhuren toen klanten en verplegers wegbleven. De volgende gedachte was geweest de bezittingen te verkopen en zelfs het dichtspijkeren van het pand werd geopperd.

In hun verantwoording om de exploitatie over te dragen schrijven zij:

“...dat de VanGalenstichting zich in ontredde staat bevindt. De vloeren zijn vermolmd, de verf is er buiten grootendeels van af; het dak en de dakgooten verdient op vele plaatsen herziening of geheel vernieuwd te worden. Het meubilair is van weinig of generlei waarde voor de exploitatie, bedden met toebehoren zijn zo goed als niet aanwezig, verplegingsbenodigdheden zijn er niet etc. Daarbij komt de oude schuur, die eveneens herstelling eischt..“

Bergeijk – de Straat 1921
met rechts het Van Galenhuis

Carl Hijner, wat ga je beginnen, zou je zeggen.

Maar dat blijkt duidelijk in het overdrachtscontract, waar als laatste staat geschreven: “Dat de contractant (=Carl Hijner) ten allen tyde het recht heeft om, in acht neming van bovenstaande de exploitatie over te dragen aan de op te richten **Coöperatieve Product en Verbruikers Vereniging “De Ploeg”**, die gevestigd zal worden te Bergeyk.” Aldus opgemaakt te Eindhoven **21 maart 1921**. Dat was dus ‘Ga je gang maar, als je maar zorgt voor het nastreven van de doelstellingen van de Van Galenstichting volgens de wil van de erflater Van Galen’.

Daar in Bergeijk stond al een geschikt gebouw, nou ja, een schuur, waar niet voor betaald hoefde te worden: in de tuin van de Van Galens. Daarvoor werd in mei 1922 een verbouwingsvergunning aangevraagd om daar een weverij te starten (zie foto, pag. 4). En m.m.v. vrienden uit Best werd het VanGalenhuis opgeknapt en de schuur ingericht.

Ondertussen ging het bij De Ploeg in Best niet zo best. Weinig landbouwerfaring en de concurrentie van de Brabantse boer met zijn groot gezin... zij hebben het daar met allerlei conflicten 10 jaar volgehouden. Ondertussen was Willem van Malsen op 15 maart 1921 met zijn vrouw naar Bergeijk vertrokken om daar, op verzoek van Carl Hijner, als nevenvestiging van de kolonie in Best het vegetarisch herstellingsoord “De Van Galenstichting” te gaan beheren, wat, gezien het vrije huwelijk van deze Willem, voor dominee Westhoff uit Bergeijk zo bezwaarlijk was dat deze ontslag nam als bestuurder. Dat Willem niet getrouwd was met de vrouw die hij meebracht, was ook principieel: hij vond dat een huwelijk de vrouw ondergeschikt maakte aan de man. Maar Willem van Malsen kreeg het zwaar in Bergeijk.

Kolonisten van De Ploeg te Best rond 1920

W. van Oostrum, deurwaarder en woonachtig op 't Hof van 1919 tot 1923 vertelde: “In de Van Galenstichting te Bergeyk kwam een echtpaar voor de leiding van het geheel. De man was gekleed in een manchester pak, had een rode baard en droeg geen hoofddekseel. En tot over maat van ramp bleek uit de burgerlijke stand (in zo'n dorp is zoiets gauw bekend) dat man

en vrouw niet getrouwd waren doch een vrij huwelijk hadden. De vrouw zou zorgen voor de herstellende zieken, zij was verpleegster.

De pastoor ter plaatse waarschuwde de moeders vanaf de kansel dat zij op hun kinderen moesten letten; deze mochten niet in het bos komen, 't was niet vertrouwd met "die'n Bolsjewiek", terwijl de neringdoenden (beïnvloed door de dominee en pastoor de Witt) in geen geval aan die stichting iets mochten leveren. De vermaningen en ophitsingen hadden tot gevolg dat een menigte op een avond met rieken, stokken, stenen, naar de stichting togen en alle ruiten van het gebouw vernielden. (Dat gebeurde op 21 maart 1921, tweede Paasdagavond. Hier bij belandde zelfs een kei in het bed van Willem van Malsen.) De marechaussee hoorde van het geval en deed onderzoek, doch de leider wilde geen aangifte er van doen en daardoor kon de zaak niet worden berecht.

Op zeker ogenblik werd mij (van Oostrum) door de ontvanger der directe belastingen van het ontvangkantoor te Eersel een dwangbevel toegezonden ten name van v.Malsen, de leider van de van Galen-Stichting, voor verschuldigde inkomstenbelasting. Het dwangbevel werd aan hem betekend, de man maakte bij de ontvangst de opmerking dat hij wel wilde betalen als het bedrag, voor oorlogsdoeleinden bestemd, er werd afgetrokken. Daarop is hem geantwoord dat hij zeer goed wist dat ik dit niet kon doen. Betaling volgde dus niet en omdat het hier een principiële kwestie betrof kon niet anders dan beslag volgen; de man had geen andere eigendommen dan een fiets, waarmee levensmiddelen werden gehaald. De beslissende instanties hadden geen pardon, dus de fiets werd in beslag genomen en op zekere dag publiek verkocht. De belangstelling bij de verkoop was enorm, er werd van alle kanten geboden, zodat het verschuldigde bedrag + kosten spoedig was overschreden, waarna de verkoop werd gestaakt. Het teveel ontvangen bedrag werd aan de betrokkene aangeboden doch deze weigerde dit met de woorden: 'De staat heeft het gewild en moet het geld maar houden; maar nu zit ik morgen zonder fiets en kan dus niets halen voor mijn verpleegden', waarop hem is medegedeeld dat hij mijn fiets hiervoor mocht gebruiken. Het geld werd afgedragen aan de ontvanger te Eersel en de man kreeg weldra een andere fiets van de gemeenschap "De Ploeg".

Den bolsjewiek' (de man was dit in werkelijkheid niet, hij veroordeelde scherp het regiem in Rusland) trof wel de grootste ramp die hem kon treffen. Zijn gezin werd verrijkt met een baby, maar bij de geboorte hiervan

(op 23 dec.1921) overleed de jonge moeder. Mijn vrouw en ik waren er zeer van onder de indruk; mijn vrouw heeft een condolatiebriefje aan de man geschreven, hetwelk hem toegezonden werd. Een poosje daarna kwam hij op een avond in donker ons bedanken; hij was bang dat het ons zou compromitteren als iemand het zag. Hij vertelde dat dit het enige blijk van belangstelling uit het dorp was geweest en zijn vrouw was ter aarde besteld in een bos nabij het dorp.

Daar was n.l. een open plek (10x10m²) omgeven door prikkeldraad waar, zo men zegt, niet geïdentificeerde personen waren begraven. (Men spreekt van een zwerver en personen die door de elektrische grensversperring tussen België en Nederland in de oorlog 1914-1918 het leven hadden verloren.) Op de R.K. begraafplaats kon dit niet vanwege de gewijde aarde. De predikant der Ned. Hervormde Gemeente had Van Malsen gevraagd of hij een eerste, tweede of derde klasse graf wilde, waarop hij had geantwoord: ‘Als er hier ook nog klassen zijn, dan liever in het bos.’

De begraafplaats wordt door het kaartje van de Schietbergdreef aangeduid.

Maar de vrouw van Van Malsen, Hinke Hoekstra moet eerder zelf al te kennen hebben gegeven dat zij graag in de bossen begraven zou willen worden. De begrafenis moet indrukwekkend geweest zijn,

met Ploegvrienden uit Best en Bergeijk werd zij onder een rood laken met wit kruis, zijnde de pacifistenvlag, ter aarde besteld. Dominee D.van Peursem, bevriend met de coöperatieleden sprak een rede en er werden geestelijke liederen gezongen. ‘Het hele dorp kwam uitgelopen om in een grote wijde kring in doodse stilte te kijken hoe de bolsjewiek zijn vrouw begroef’, zoals Carl Hijner later meedeelde.

Maar Willem van Malsen heeft in 1923 Bergeijk en de coöperatie verlaten; hij vertrok naar Antwerpen. De landbouwer Ferdinand Willem van Malsen, ooit chemicus en patentadministrateur voor Gerard Philips, werd etaleur te Antwerpen en later fotograaf in Utrecht, waar hij, zo zegt men, bekend stond als ‘het mannetje van de Dom’.

De begraafplaats nabij de Schietberg.

En Carl Hijner ? Hij verhuisde in januari 1922 naar het Van Galenhuis in Bergeijk; haalde Piet Blijenburg bij de Cooperatie, richtte met hem de coöperatie “De Ploeg” op en begon in 1927 een eigen textielhandel in Utrecht. Piet Blijenburg werd de motor van “De Ploeg”, meer dan 40 jaren lang; en van het sociale van deze commune heeft Bergeijk nog lang geprofiteerd.

Wim van Dooremolen

*) J.M.van Puijenbroek, Alternatieve levensberichten, de landbouwkolonie “De Ploeg” te Best 1919-1929.

*) Archief gemeente Bergeijk.

Nog even over de haarteut Arnold Kuyken.

In de Keersopper nr. 4 van maart 2007 stond een artikel over “De haarteut Arnold Kuyken van Bergeijk in Fritzlar”, die in juni 1854 een verzoek indiende om burger van Fritzlar te mogen worden en met deze aanvraag tot 1867 bezig is gebleven. Dit alles om samen te kunnen wonen met de modemaakster Benedicta Diederich.

Een familieonderzoek m.m.v. het “Bischöfliches Generalvikariaat” te Fulda leerde ons het volgende:

Benedicta Diederich werd in 1822 te Fritzlar geboren als dochter van de 37-jarige Johann Diederich, “Bäckermeister”, en Benigna Ludwig, wiens vader faber ferrari (“Eisenschmied”) was te Fritzlar.

Als Arnold Kuyken in 1854 burger van Fritzlar wil worden en met Benedicta trouwen, heeft deze al een 1-jarig kind Philipp Diederich; later geëtitimeerd door Arnold Kuyken. In maart 1856 wordt een dochter geboren (ze sterft direct na de geboorte), in welke periode Arnold verwoedde pogingen doet de stadsmagistraten te overtuigen van zijn correcte levenswandel en handel. Zonder succes.

Juliana, geboren januari 1858 wordt te Fritzlar geregistreerd als Juliana Kuyken (en later in maart 1860 ook nog van Maria Anna Kuyken). Wanneer Arnold getrouwd was wist men in Fulda niet, maar dat wisten men in Bergeijk, waar Arnold, die er na 3-jaren aanvraag genoeg van had en na weer een afwijzing in april 1857 met zijn Benedicta naar Bergeijk was afgereisd, op 25 sept. 1857 trouwde.

Hoe het verder met hem gegaan was wist men in Bergeijk niet. Tja, daar moet men weer voor in Fulda zijn. Daar staat vermeld dat Arnold in 1878, op 53-jarige leeftijd, te Fritzlar overleed. Zijn echtgenote stierf 25 jaar later. Waarmee het beeld over deze volhouder wat verder compleet gemaakt is.

Cees Burgmans

Het oude schoolgebouw op de Weebosch in juni 2006

Het klaslokaal had een oppervlak van ruim zestig m².
Krap bemeten voor de 56 kinderen, die in het voorjaar van 1864
het schooltje van meester Willems bezoeken.
Bij de verbouwing in 1883 kwamen er aan de voorkant van het
gebouw vier grote ramen in de lange zijde van het gebouw.

Het oude schoolgebouwtje aan Weebosch stond er tot 2007.

